

**XIII. Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencia – Kolozsvár,
2010. május 14–16**

Második mondat

amelyben két vadászó madárról ír

(Krasznahorkai László *Kamovadász* című novellája alapján)

Vízi Tünde

BBTE, Bölcsészettudományi kar, magyar szak, I. év

Témavezető: dr. Selyem Zsuzsa
egyetemi adjunktus, BBTE, Bölcsészettudományi Kar, Magyar
Irodalomtudományi Tanszék

Kolozsvár

2010

Dolgozatomban megkísérlek összefüggést teremteni a Krasznahorkai László *Kamovadász* című novellájában megjelenő két madár (a Kamo folyó fehér kócsagja és az *Al-Zahad ibn Shahib*-féle hármasondat madara), a hozzájuk kapcsolódó/kapcsolható szintaktikai viszonyok, a megragadhatóságuk és a vadászatban betöltött szerepük között. Ez az összefüggésrendszer első sorban a novella második mondatának ágrajzán, a tagmondatok szerveződésén és hangsúlyosságán alapszik. A tagmondatok alá-, fölé- és mellérendeltségi viszonyából kirajzolódó „madárképek” „egyfajta esztétikai fenomenológiaként”¹ értelmezhetőek, ezt próbálom nyomon követni, és elhelyezni Krasznahorkai kortárs művészetképeinek megfelelően.

A *Kamovadász* című novella Krasznahorkai László 2008-ban megjelent *Seiobo járt odalent* című kötetének kezdőnovellája. A kötet különlegessége, hogy a fejezetek számozása a Fibonacci-számsor alapján történt, a novellák ez alapján épülnek egymásra, az első két történetre épül a harmadik, a másodikra és harmadikra épül a negyedik, és így tovább. A novelláskötet másik érdekessége a sajátos mondat szerkesztés, amely igencsak próbára teszi az olvasót. „Tizenhét elbeszélés, legtöbbször végláthatatlanul hosszú mondatokban szól arról, hogy a művészi vagy természeti szép transzcendens élménye menthetetlenül kiveszett életvilágunkból, általában véve létünk a totális kiüresedés felé tart, vagy már ott is van évek, évszázadok óta, anélkül, hogy ez bárkinek feltűnt volna.”² A dolgozatom alapvetően ebből a kihívást jelentő mondat szerkesztésből ihletődött.

Ahogy az alcím is mutatja, két madárról fogok beszélni, a köztük levő kontraszt megteremtésére figyelve. A Kamo folyó fehér kócsagja és az „*Al-Zahad ibn Shahib-féle hármasondatban*” megjelenített madárról. A félreértések és az eredménytelen keresgélés elkerülése végett, azt megjegyzem, hogy az *Al-Zahad ibn Shahib pseudonév*, ilyen nevű személy nem létezik, vagy ha esetleg mégis, akkor semmiképp sem írt hármasondatot egy vadászatból hazatérő madárról. A név és a hármasondat is Krasznahorkai szerzeménye.

„*Az Ooshirosagi, ez a hatalmas, hófehér madár, ez a bárki által szabadon támadható, védtelenségét itt még csak nem is leplező vadász*”³, a Krasznahorkai fehér

¹ Szegő János: *Mondat a határon*. [online] <http://www.litera.hu/hirek/mond-at-a-hataron>.

² Herczeg Ákos: *Krasznahorkai járt odalent*. [online] http://www.szkholion.unideb.hu/content/rov/skhmap/09_1/nagyv/30-35.HerczegAkos.pdf

³ Krasznahorkai László: *Seiobo járt odalent*. Budapest, 2008, Magvető, 8. o.

kócsagja a vadászat kezdetén „*a felfoghatatlanul bonyolult hálóként kivetett időben*”⁴ az „*Al-Zahad ibn Shahib-féle*” hármasondatban megjelenő vadászból hazatérő madár összefüggésében válik megragadhatóvá. A kettejük viszonya a hármasondat módosításával, hangsúlyváltoztatásával válik relevánssá. Mindkét madár értelmezhető mint a fennmaradás egyetemes követelményének eleme. A fehér kócsag felfogható a vadászat alanyaként (ez mozdulatlanságában viszont valamelyest elveszik, ezért nem jelenthetjük ki kategorikusan, hogy az), míg az „*Al-Zahad ibn Shahib-féle*” madár a vadászat tárgyaként jelenik meg. Mindkét esetben mintegy értelmet adva a tevékenységnek, létezésükkel megteremtve az akció szereplői között fennálló viszony alapját.

Ha megfigyeljük a két madár megjelenítése, a kettejük közti hasonlóságok, különbségek és a hármasondatbeli madár ismeretében megragadható változ(tat)ások kizárólag a külső viszonyok, a világ alapján válnak hangsúlyossá. Az „*Al-Zahad ibn Shahib-féle*” madár a vadászat tulajdonképpen elszenvedője, ez esetben túlélője: „*Egy madár tart hazafelé az égen. Fáradtnak látszik, nehéz napja volt. Vadászból jön: rá vadásztak.*”⁵ A feszültség az irány visszafordításából, a vadászat általános megközelítésének átfordításából adódik, miszerint a vadászról mint tevékenységről a vadász, a tevékenység alanyának a szempontjából szoktunk beszélni. Ebben az esetben a tárgy jelenítődik meg, a madár, akire vadásztak, csak őt látjuk, de nem ő beszél, ahogyan ezt majd az *Ooshirosagi* madár esetében is megfigyelhetjük, nem az ő nézőpontjából látjuk a helyzetet. A hármasondatban megjelenő T/III. személyű igei személyrag arra utal, hogy egy közösségről, egy vadászó tömegről beszélhetünk, amely újabb jelentésmezőket hozhat be, főként, ha ezt társadalmi, politikai viszonylatba helyezzük. Megkerülhetetlen a művészet és a tömegkultúra problematikája. Ebben az összefüggésben nyilvánvalóvá válik, hogy az Kamo folyó kócsagja alulmarad „*a testek fölötti hatalomgyakorlás globális játszmájában*”⁶, ez azonban még korántsem jelenti a madár ottlétének hiányát, csupán a néző közö(n)ség látó/észlelő/értő mivoltának problematikájára világít rá.

⁴ Uo.

⁵ Uo. 9. o.

⁶ Selyem Zsuzsa: *Irodalom a kirekesztés ellen*. [online] <http://www.lato.ro/article.php/Irodalom-a-kirekeszt%C3%A9s-ellen/1605/>.

A mozdulatlan vadászt már eleve a vízben, vagyis lent, a vadászat kezdetén „*az események örületében, egy általános, zsidongó, nyüzsgő világ kellős közepén*”⁷ látjuk. „*Roppant láttató erővel*”⁸ rajzolódik ki Krasznahorkai madara, és mégis „*ebben a mozdulatlanságban, ebben a hófehér feszültségben az vész el, mielőtt még megjelenhetne, annak a felismerésnek nem lesz tanúja, hogy ő az, aki megadja az értelmét a tomboló mozgásban forgó világnak*”⁹. Az előbbi idézetekben világossá válik az, amire az imént már utaltam, vagyis, hogy nem az *Ooshirosagi* madár beszél, ha úgy tetszik, egy mindentudó elbeszélő ismerteti a madarat az olvasóval. Mindentudó, de nem a megszokott értelemben, hordoz ugyan magában bizonyos történetmondói önazonosságot (vagy annak látszatát), „*ám a mindentudó elbeszélői látásmód teljes megvalósulásáról mégsem beszélhetünk*”¹⁰. Az elbeszélő a látó/észlelő/értő közö(n)ség tagjaként fogható fel. Ez a nézőpont eleve felszámolja a mindentudó elbeszélő velejáróit, áthelyezi egy jó megfigyelő szerepkörében, aki az összefüggés elemeire világít rá, és nem dogmatizálja azokat.

A részlettel mondattanilag operálva, amely ebben az esetben nem is olyan egyszerű, felfigyelhetünk arra, hogy igen nagy számban jelennek meg következtető és főmondat értékű tagmondatok, ami ebben a hosszúmondatos szerkesztésben nem meglepő. A különböző nyelvtani kapcsolóelemek ottléte vagy éppen a hiánya sajátos ágrajzot eredményez. Az ábra¹¹ világosan megmutatja, hogy melyik mondatokra kell főként odafigyelnünk, melyek azok a tagmondatok, amelyek megszervezik a szöveget, és tulajdonképpen a gerincét adják.

A huszonharmadik és a harmincharmadik tagmondatok esetében beszélhetünk a fent említett szövegszervezési módról. A huszonhármas mondat esetében a szövegszervező funkció az ábráról is könnyen leolvasható, a másik esetben merül fel az a probléma, hogy szintaktikailag ez a tagmondat nem kap olyan hangsúlyos szerepet, a *tematikus progressziót*¹² tekintve viszont annál nagyobb. Az utána következő tagmondatok mind kapcsolhatók hozzá, alapjában véve ottlétének köszönhetően tudjuk értelmezni, egyáltalán bármilyen összefüggést megteremteni közöttük.

⁷ Uo. 9–10. o.

⁸ Keresztesi József: Szép csapda. [online] <http://www.muut.hu/korabbilapszamok/012/kereszt.html>

⁹ Krasznahorkai: i. m. 11. o.

¹⁰ Zsadányi Edit: *Krasznahorkai László*. Pozsony, 1999, Kalligram, 7. o.

¹¹ Lásd 2. ábra.

¹² Tematikus fejlődés, a szövegmondatok egymásra épülése

Mint már említettem a két kiemelt mondat három egységre tagolja az ágrajzot és a szöveget egyaránt. A szövegrészlet első fele, pontosabban a huszonhármas tagmondat előtti, lenne így az első rész. A szöveg ezen részében tulajdoníthatunk a legkevesebb jelentőséget az alárendelésnek, hiszen ebben a fragmentumban nem konkrétan a fehér nagyköcsagról beszél, itt teremti meg a kontrasztot a Krasznahorkai-féle vadászmadár és az általában vett vadászati tevékenységek között. Az ábrát figyelve hangsúlyossá válik az a tizenhét egymást követő tagmondat, amelyek mind egymás mellérendeltjei. Ha a szövegrészre koncentrálnunk, abból is világosan kitűnik kontrasztteremtés: „*hisz körülötte minden élő egy véget nem érő vadászat alanyaként ront rá épp a neki előírt prédára, ráront, lecsap rá, megközelíti, és megragadja, elkapja a nyakát, eltöri a gerincét, vagy összeroppantja a hátát a közepénél, lelegeli, kiszippantja, kinyalja, beleszúrja és felszívja, megdézsmálja, elharapja, egészben lenyeli, és így tovább*”¹³. Ebben a szövegrészletben a „*körülötte*” szó az egyetlen, amely a mozdulatlan vadászra utal, és olyan környezetbe helyezi, ahol minden fajta vadászati módszer egyforma szerepet és minősítést kap. A megjelenített vadászati módozatok esetében feltűnhet az is, hogy mind egy-egy ismétlődési folyamat részei, ami szintén szemben áll, ezáltal kontrasztot teremt a Kamo folyó madarának tevékenységével, aki folyamatosan a vadászat kezdetén van.

A második rész, a huszonharmadik és a harmincharmadik tagmondat között, egészen más viszonyokat mutat. A huszonharmadik tagmondatból lépcsőzetesen élünk, ebben az esetben, *le* a következő tagmondatok. Ez a rész kapcsolható az előző rész első öt tagmondatához, azoknak a folytatásaként fogható fel, ebben az esetben nem csak szövegszinten beszélhetünk közbeékelésről, hanem az ábra esetében is.

Az említett részben főszerepet betöltő tagmondat tehát meghatározza és uralja az öt követő tagmondatok értelmezhetőségét, ugyanakkor visszaül a szövegrészlet kezdő tagmondataira is. „*a vadászat kimeríthetetlenségében áll tehát ő maga is, oda van kényszerítve a célba, hogy vadásszon, mert így és csak ezen a módon juthat táplálékához ebben az örök éhségben, az univerzális, mindenkire kiterjedő, kötelező vadászatban tehát, ahol a vadászat az ő kizárólagos, vagyis személyes estében viszont más értelemmel is gazdagabb, amikor elfoglalja a helyét, azaz megveti a lábát a vízben, és mintegy kimerevíti*

¹³ Krasznahorkai: i. m. 9. o.

*magát, mint amellyel ez a szó amúgy ellátna minket*¹⁴. Ebben a részben felfigyelhetünk arra, ahogyan egyre világosabbá, ugyanakkor problematikusabbá válik a fehér kócsag léte és tevékenysége. Az értelmezést nehezítheti a *kamovadász* által megtestesített módozat kizárólagossága, amely „*más értelemmel is gazdagabb*”¹⁵ utalhat arra az összefüggésre, amelyben „mű és alkotó spirituális viszonya áll szemben művész és a »kívülálló« befogadó kommunikációképtelenségével, gyakran hangsúlyozottan hierarchizált kapcsolatrendszerével”¹⁶.

A harmadik részben megjelenő „*Al-Zahad ibn Shahib-féle*” hármasmondat valamelyest feloldja az előzőekben felmerülő problémát: „*így tehát bonyolultabb jelentéssel megidézve a híres Al-Zahad ibn Shahib-féle hármasmondatot, mely szerint »Egy madár tart hazafelé az égen. Fáradtnak látszik, nehéz napja volt. Vadászból jön: rá vadásztak.«*”¹⁷.

A hármasmondat szerkezeti és szintaktikai felépítését¹⁸ tekintve, könnyen észrevehetjük, hogy ebben a mondatban csak mellérendelési viszony jelenik meg. Érdekes lehet az, ahogyan és amit kifejez ezzel a viszonyal, hogyan kapcsolható a Krasznahorkai szövegrészlethez, és ott ez milyen szintaktikai viszonyokkal van kifejezve. Mindkét esetben valamilyen alárendelésről/alárendeltségről beszélhetünk, a hármasmondatbeli madár eleve tárgyként jelenítődik meg, itt mégis ez a tárgyas jelleg mellérendeléssel van kiemelve. Értelmezhető ez a furcsaság úgy is, hogy a vadászat aktusában a vadász és préda az univerzalitás és kötelezőség elvéből fakadóan nincsenek alárendeltségi viszonyban.

A hármasmondat értelmezhetőségére, a madarak, az alanyi és tárgyi funkciójuk közötti viszonyra az itt idézett rész mutat rá: a hármasmondatot „*valahogy úgy kell módosítani, a hangsúlyt úgy odább taszítani benne, hogy bár közvetlen célja volt, de távolabbi nem, olyan térben létezett, melyben bármiféle távolabbi cél és távolabbi ok eleve lehetetlen, annál sűrűbb viszont a közvetlen célok és okok szövete, amelyből vétetett, s amelyben egykor majd el kell pusztulnia*”¹⁹. Mint említettem, a harmincharmadik tagmondat a másik olyan mondat, amely megszervezi a hozzátartozó rész összefüggéseit,

¹⁴ Uo. 9. o.

¹⁵ Uo. 9. o.

¹⁶ Herczeg Ákos: *Krasznahorkai járt odalent*. [online]

http://www.szkhonline.unideb.hu/content/rov/skhmap/09_1/nagyv/30-35.HerczegAkos.pdf

¹⁷ Uo. 9. o.

¹⁸ Lásd 1. ábra.

¹⁹ Uo. 9–10. o.

vagyis a rész egésze a madár megragadásához bonyolultabb jelentéssel megidézi az „*Al-Zahad ibn Shahib-féle*” hármasmondatot. A bonyolultabb jelentés kibontására rendeltettek az említettet követő és értelemszerűen ennek alárendelt további tagmondatok, ha ezt a szintaktikai mondat szerkezet nem is mutatja világosan.

Az utolsó előtti tagmondatban találunk egy bibliai intertextust, „*amelyből vétetett*”²⁰. A vendégszöveg a mozdulatlan vadászra vonatkoztatható, ebben az esetben is megemlíthetjük a bonyolultabb jelentést, hiszen a Bibliában a „*porból vétetett és porrá lesz*”²¹ szerepel, itt azonban a „*közvetlen célok és okok szövete, amelyből vétetett, s amelyben egykor majd el kell pusztulnia.*”²². A madár teremtése ez által egy elvont közeghez köthető, „*esztétikai térbe*”²³ helyeződik, ilyen módon a léte és létrehozása összefüggésbe hozható a művészettel, műalkotással, így világosabbá válik a kócsag egzisztenciája. Szegő János a mozdulatlan nézés művészetét „*egyfajta esztétikai fenomenológiaként*”²⁴ határozza meg. Keresztesi József tanulmányában találunk utalást erre a következőképpen: „*a műalkotás félelmetes, ellenállhatatlan, transzcendens erővel nyilatkozik meg*”²⁵.

„*Krasznahorkai László prózája nehezen kapcsolható irodalmi csoportokhoz: határozottan elkülönül a magyar irodalomban megfigyelhető jelentésviszonylagosító írásmódoktól, de azoktól is, amelyek az összefüggő jelentéslehetőségeket fenntartják.*”²⁶ Erre az idézetre támaszkodva merem megfogalmazni a bennem felmerült és továbbra is lappangó kérdéseket, melyeket a második mondat értelmezése és az ágrajzának vizsgálata után még mindig nem sikerült megválaszolni. Ez valójában további jelentés- és értelmezéslehetőségeket nyit a szövegrészlettel kapcsolatban. Az Ooshirosagi madár tehát okokból és célokból vétetett. Milyen kapcsolódás van okok és célok között, megelhető-e az átjárhatóság, eléri-e a célt? Ki pusztítja el, elpusztítja-e egyáltalán valaki/valami vagy ő végez magával?

²⁰ Uo. 10. o.

²¹ I Mózes 3, 19.

²² Krasznahorkai: i. m. 10. o.

²³ Keresztesi József: *Szép csapda*. [online] <http://www.muut.hu/korabbilapszamok/012/kereszt.html>

²⁴ Szegő János: *Mondat a határon*. [online] <http://www.litera.hu/hirek/mondat-a-hataron>

²⁵ Keresztesi József: *Szép csapda*. [online] <http://www.muut.hu/korabbilapszamok/012/kereszt.html>

²⁶ Zsadányi Edit: *Krasznahorkai László*. Pozsony, 1999, Kalligram, 7. o.

Felhasznált irodalom

Herczeg Ákos: *Krasznahorkai járt odalent*. [online]

http://www.szkhonline.unideb.hu/content/rov/skhmap/09_1/nagyv/3035.HerczegAkos.pdf

Keresztesi József: *Szép csapda*. [online]

<http://www.muut.hu/korabbilapszamok/012/kereszt.html> (2010. január 8.)

Krasznahorkai László: *Seiobo járt odalent*. Budapest, 2008, Magvető.

Selyem Zsuzsa: *Irodalom a kirekesztés ellen*. [online]

<http://www.lato.ro/article.php/Irodalom-a-kirekeszt%C3%A9s-ellen/1605/>.

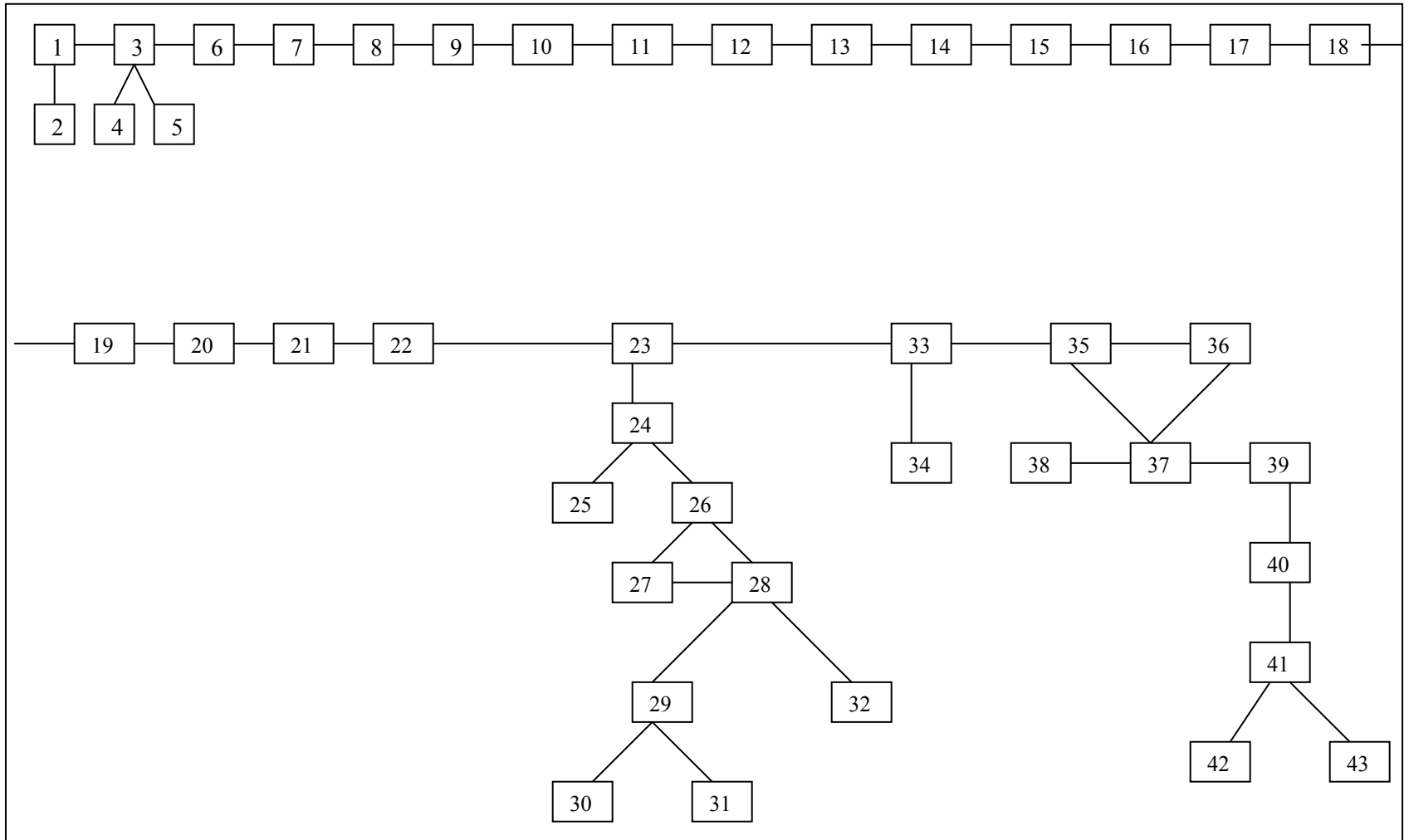
Szegő János: *Mondat a határon*. [online] <http://www.litera.hu/hirek/mond-at-a-hataron>

(2010. január 8.)

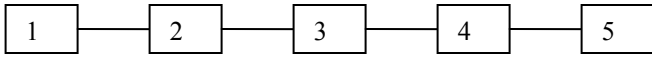
Sziksainé Nagy Irma: *Leíró Magyar szövegtan*. Budapest, 1999, Osiris, 201–241. o.

Zsadányi Edit: *Krasznahorkai László*. Pozsony, 1999, Kalligram.

Melléklet

1. ábra

2.ábra